

JAKABFFY IMRE.

Néhány évvel ezelőtt — akkor még főispán volt — csinós életrajzot adtunk volt Jakabffy Imréről; néhai Márton Dávid lugosi gymnasiumi tanár ügyes tolla irta volt azt az „Armenia“ számára. Most abból az alkalomból, hogy a magyar képviselő Ház alelnökévé választotta, újra bemutatjuk tisztelt olvasóinknak Jakabffy Imre sikerült arcképét azon sorok kíséretében, melyeket róla a „Vasárnapi Ujság“ irt.

A kemény Tallián Béla helyébe Ja-

kabffy Imre lett a másik alelnök. Javakorban levő ember, a kit valami alföldi falú, a hol a testre is néznek, aligha tenne meg birónak. De a kicsi testben izmos lélek munkál, a mely nem fér el egy falúban, de még egy

megyében sem. Azért nem maradt főispánnak, kormánybiztosnak és más ilyen szűkebb körű nagyságnak, hanem mint előtte több kiváló emberünk, a megye helyett az ország kormányrudja mögé állott, midőn Perczel Dezső mellett a belügyi államtitkárságot vállalta. Most megint Perczel mellé került, mint alelnök. A szabadelvű párt úgy ismeri Jakabffy-t, mint ügyes kezű, világos fejű, erélyes férfiút és alapos megfontolás után tüntette ki bizalmával. Az új alelnök 1850-ben született Budapesten. Tanulmányai befejezésével hivatalt vállalt Krassó-Szörény vármegyénél, melynek később főispánja lett. 1898-ban a szász-hermányi kerület képviselője lett, legutóbb pedig a karánsebesi kerület küldötte a parlamentbe. Különben Krassó-Szörény megyében földbirtokos s elnöke az ottani gazdasági egyesületnek is. Közszolgálatára 25-ik és főispánsága 10-ik évfordulóján 1897-ben Karánsebes város, melyért sokat tett, diszpolgárának választotta.

A képviselőházban, mint a pénzügyi bizottság tagja, éveken át a belügyi tárca előadója volt, s mint ilyen nemcsak a belügyminiszterium költségvetését adta elő, hanem számtalan törvényjavaslatot is, melyek a belügyi igazgatás körébe tartoztak . . .

Közli Sz. K.

Három vándor.

Erdély dicső Géniusza
Bécczről-bécczre szállott,
Tájlalva, hogy harcok alatt
E föld mivé váltott.

S a mint töpreng, más-másfelől
Három vándorlegény
Feléje tart o már mesziről
Menhelyet kér szegény.

Az első szól: oláh vagyok,
Fogadj fel pártornak!
A szász ugymond: kézművese
Lennék e dús honnak.

Örmény kalmár imát rebeg
Mielőtt így szólna:
A magyarok hive leszek,
Ha rám szükség volna.

* * *

A nomádból földesur lett,
Iparosból gazdag;
Kelet felé tekintget az,
Ez nyugatra hallgat.

A menekült keresztet
Srintén áldás éri,
Hi itthon is csak ritusát
Món dobogó magyar szívvél
Oltalmazni kéri.

Merza Gyula.

A BÖLCSEK LÁTOGATÁSA.

— Három király napja. Gáspár, Menyhárt, Boldizsár. —

Jézus születése után közvetlenül mágusok jöttek Jeruzsálembe és keresték a városban a zsidóknak újonnan született királyát, mondván, hogy ők látták Annak csilgát Keleten.

Ezek a mágusok keletről jöttek, hol régen a csillagászat eléggé virágzott. A medok, perzsák és chaldaeiaiak a bálvány-papoknak és a bölcseknek magus nevet adtak. Ezek a mágusok részint mint csillagászok, részint mint papok, a népnek, melyre nagy befolyást gyakoroltak, egyik jelentékeny osztályát képezték. Trónörökösök ezek től nyertek oktatást, sőt maguk az uralkodók is ezek által voltak körülveve. A mágusok a csillagok és szárnyas-állatok mozgását vizsgálva jövődöt mondtak és a bálványoknak felajánlott némely jelekből következtetéseket vontak. Jeremiasnál (39, 13) említés van téve a babiloni Nabukodonozor király magus-nagyjáról és Dánielnél (5, 11) látjuk, hogy ugyanaz az uralkodó Dánielt a mágusok fejévé teszi.

Nincs kétség abban, hogy a látnokok jövődölései a Messiás eljövételének hitét nemcsak a zsidók, de sőt Zsidóországban kívül lakó más szomszéd pogány népek között is elterjesztették, különösen mióta a zsidók a babiloni fogságba kerültek és a Dánielhez hasonlók azoknak mágusaival érintkezésbe jöttek. Bálámnak ez a jóslata, hogy „Jákoibtól (vagyis a zsidók nemzetéből) egy csillag fog feltűnni“ — el volt terjedve valamint a chaldaeiaiak, úgy a perzsák közt is.

Elfogadhatjuk azt, hogy a Jeruzsálembe ment mágusok nemcsak némi fogalommal bírtak a zsidó nemzet Messiásáról, de sőt bizonyos szívbéli készség is volt bennök úgy, hogy Isten őket rendkívüli, vagy természetes csillag által Jeruzsálembe vezérelte. Jézus Krisztus nemcsak a zsidó nemzetért, hanem az egész világ nemzeteiért öltött magára testet . . . És ime ezek a bölcsek emberek, mint a pogány világ képviselői üdvözlik Krisztus eljövetelét.

De mi történt a mágusokkal, kik oly messze fekvő helyekről jöttek? Egyszerű öszinte kérdésük: „Hol az a hely, hol a zsidók királya született? mert mi Keleten láttuk csillagát és eljöttünk, hogy őt imádjuk“ — Jeruzsálem egész lakosságát felizgatta és megzavarta. Különösen Herodes, ez a gyanús személy volt az, ki Jézust el akarta pusztítani, mert féltette tőle trónját. És hogy a gyermeket kézre kerítse, cselhez fordult. Miután az írástudók- és a zsidók papjaitól megtudta, hogy a jövendölések szerint hol fog Jézus megszületni, a magusokat titkon magához hívatta. Ezek biztos tudósítására így szólott hozzájuk: „Menjetek Betlehembe és keressétek fel a gyermeket és ha megtaláltátok, visszatérő utatokban értesítetek engemet, hogy én is megadhassam az újszülöttnak a kellő tiszteletet . . .“ De gonosz volt a szándéka; azt akarta, hogy Jézust megölesse. És a gonoszság nemsokára ki is világlott.

Mikor a mágusok Heródestől eltávoztak, a Keleten látott csillag újra feltűnt és vezetni kezdte őket. „Mikor meglátták a csillagot, nagy örömmel örvendeztek.“ Végre megállott a csillag azon hely felett, hol Jézus született. Bementek és látták a gyermeket anyjával Máriával, azután leborultak és imádták Őt és kincseiket feltárván, ajándékot*) adtak Neki: aranyat, tömjént és mirhát . . .

De álmukban azt a parancsot kapták, hogy ne menjenek Herodes felé, — azért más úton tértek vissza házájukba.

(Örményből).

Szongott Kristóf.

*) Mikor az alattvaló, a kisebb állásban levő ad előljárójának ajándékot, akkor az „éndzäh“ (*endaw*) szót használjuk; ellenben midőn az úr ad szolgájának ajándékot, az örmény evvel a kifejezéssel él: „bárkév“ (*barqev*). Különben annak kimutatására, hogy milyen gazdag az örmény nyelv a kifejezésekben, álljanak itten az „éndzäh“ (ajándék) synonym (rokonjelentésű, hason-értelmű, egyremenő) szavai: nuer, gámách, gorbán, ághércz, oghércz, ughércz, uzsid, ozsid, ávánt, nébászdz, durkh, czonkh, czon, czoni, pásch, pás-chujkh, nuirán, nuiránkh, táhámunkh, bádárák, bádárákikh, czéráczirrh, máduczhumèn, pás-chumèn, pás-chuthiun, osduthiun, orhnuthiun, nébászdzavoruthiun; bárkév, snorh, snorkh, czir, chiláh, bérujk, dálikh, ênczérúadz, bárkév. Összesen: 37. Melyik nyelv képes ilyesmit felmutatni? Szerk.

AZ ÖRMÉNYEK MAGYARORSZÁGON ÉS MÁSHOL. *)

Czikkiró előbb ezeket mondja a hazai örményekről: „Nagy tekintélyre és befolyásra tettek szert, vezetői a magyar politikának és a kormány élén állanak (jelenleg a kormányzat csak egyik ágának élén áll örmény eredetű minister), azután így folytatja:

A tizenhetedik század vége felé (1672) mintegy 3000 örmény család vándorolt be (wanderten ein) Erdélybe. (Nem vándoroltak be, hanem letelepedtek, mivel a fejedelem: I. Apafi Mihály hívta be őket országába. A vándor rendesen szegény szokott lenni; apáink zsebei pedig duzzadtak az aranytól és a drágakövektől, sőt némelyek tarisznyszámra hoztak magukkal ékszert...), kik Krim-en és a moldovai fejedelemségen át az örmény fővárosból: Bakratidá-ból jöttek. (Áni-ból menekültek el keresztény vallásukért a pogányok által üldözött ősök. Bakratida nevű város Örményországban nem volt, ma sincs, hanem volt Pákráduni nevű örmény uralkodóház. Ugyanis az örmény királyok négy különböző uralkodóházból származtak. Első volt a Hájk-ház; a hájkán királyok Armávirben laktak. A második uralkodóház Árságunikh (Arsacidák) nevet viselt. A harmadik uralkodóházat Pákráduni [átírva Bágrátidák] névvel nevezték; a negyedik házhoz a Rupeniták tartoztak, kik Ciliciában laktak. A harmadik uralkodóházból származott királyok Áni-t tették székvárosukká; azért czikkirónak ezt kellett volna mondania: Ániból, a Bakratidák székvárosából jöttek). Verzár Oxendius vezette vissza a kath. egyház kebelébe nem-egyesült földieit, kiknek ő lett Erdélyben első örmény szertartású püspöke és 1702-ben (1700) Armenopolis vagyis Szamosújvár városát alapította, mely város mai napság is metropolisza az örményeknek és az örmény katolikusoknak Erdélyben és Magyarországon. (Ezen mondathoz két megjegyzést kell fűznünk. Miután — tud-

*) Ezt a dolgot a Bécsben megjelenő „Die Welt“ című hetilap (1903. nov. 27., 48. szám) „Armenier und Juden in Ungarn — und anderswo“ cikke után közöljük k i v o n a t o s a n. A hibás adatokat zárójelbe foglalt megjegyzéseink igazítják helyre. Szerk.

tunkkal — egész Magyarországon csak egy nem-egyesült és négy protestans örmény van és a többi mind katolikus, nem kellett volna czikkirónak azt mondani: „az örmények és az örmény katolikusoknak“, hanem „metropolisa az örményeknek“, vagy csak ennyit: metropolisa „az örmény katolikusoknak“. Második megjegyzésünk ez. Az unio-törvényt nálunk már rég végrehajtották; azért nincs többé „Sibenbürgen und Ungarn,“ hanem csak Magyarország).

A második nevezetes telepe az erdélyrészi (a szövegben ismét csak „siebenbürgisch“) örményeknek Erzsébetváros (Itt már elismeréssel adózom czikkirónak, ki figyelembe veszi helységneveinkről alkotott törvényünket és német nyelvű czikkében nem Elisabetstadt-ot, hanem „Erzsébetváros-“t használt), mely másik két (Gyergyó-Szent-Miklós és Csik-Szépviz) kisebb (Gyergyó-Szent-Miklóson több örmény van, mint Erzsébetvároson) helységgel együtt még ma is megtartották tulnyomó örmény jellegüket. Kisebb számmal az egész országban vannak örmények; különösen az erdélyrészi városokban és déli Magyarországon vannak elterjedve. Habár idegenek voltak szemben a honi népekkel: nyelvben, szokásban és vallásban (vallásban nem, csak szertartásban) különböztek tőlük, mégis új hazájukban nemsokára tekintélyes állást foglaltak el és ez maig is sikerült nekik. Csakhamar elfogadták a magyar nyelvet és a magyar nép örömeiben és fájdalomában becsületesen-őszintén részt vettek, de azért megmaradtak örményeknek. Némelyek a folytonos érintkezésben az ország nem-örmény ajkú népeivel, a könnyüséget az örmény nyelvben elveszítették, sokan általában azt elfelejtették és azért a magyart, egyesek a román vagy német nyelvet vallották be a hivatalos népszámlálás alkalmával anyanyelvük gyanánt (Dicsekvés nélkül elmondhatom, hogy jól ismerem a hazai örmény viszonyokat, azért harározottan állithatom, hogy egyetlen egy örmény sem jelentette be magát román vagy német anyanyelvűnek és ha mégis ilyen adat előfordulna az országos statisztikában, az, mint sajtóhiba, kiigazításra várakozik); de azért mindnyájan örményeknek maradtak és úgy tartják,

hogy 20.000-en vannak, kik közül 1890-ben 3523 vallotta be azt, hogy anyanyelve örmény, tehát 203-mal több, mint az utóbbi évtizedben. Mivel Magyarország csak néhány helységében van örmény kath. templom, azért sok örmény róm. kath. szertartás szerint keresztelkedik meg; de azért mégis az örmény nemzetiséghez tartoznak. (Igen, mert a kereszttség nem ad nemzetiséget, de el sem veszi azt az eredetet, melyben született. Tehát örmény szülők gyermeke: örmény).

Az örmény metropolisban: Szamosújvárt jelenik meg már 16. (17, az idén lépett a 18. évfolyamba) év óta a magyarországi örmények havi folyóirata, az „Armenia“ magyar nyelven. Ezen idő alatt szerkesztője és kiadója Szongott Kristóf a szamosújvári államgymnásium tanára, a ki lapjának kitünő szerkesztésével és a magyar-örményekről s ezek történelméről írott terjedelmes munkáival népe körül nagy érdemeket szerzett és a kinek a magyar tudósok is a legnagyobb elismeréssel adóznak (der sich durch die vorzügliche Leitung des Blattes und durch seine umfangreichen Arbeiten über die ungarischen Armenier und ihre Geschichte grosse Verdienste erworben und dem auch von den magyarischen Gelehrten die grösste Anerkennung gezollt wird“). Ezen folyóirat zászlója alatt mintegy 150 (135) munkatárs dolgozik és talán nincs Magyarországon híres-fényes örmény név, mely ebből a lajstromból hiányozna. Czetz János tábornok, ki 1849-ban, mint utolsó vezette a szabadságharcot Erdélyben az oroszok ellen, az „Armenia“-hoz intézett egyik újévi levelében felszólítja az örmény ifjúságot, hogy az ő mostani hazájában: Braziliában (Argentína köztársaság) az ő segítségével próbáljon szerencsét . . . Egyik legbüszgőbb és legjobb munkatársa az „Armenia“-nak dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő, ki évek óta jegyzője a magyar országgyűlés képviselőházának . . .

Habár ez az idegen nemzetiség még ezeredik részét sem képezi a lakósságnak, a 441 országgyűlési képviselő között 15 képviselőjük van: ezek közt van Lukács László pénzügyminiszter, a két alelnök (csak egyik: Jakabffy Imre, mert a másik [itt a másik alatt nem

báró Feilitzsch értendő, hanem Dániel Gábor; ugyanis 1903. decz. havában, mikor ezen érdekes cikk megjelent, Dániel Gábor volt a képviselőház egyik alelnöke] csak névleges rokona az örmény Dánieleknek, különben székely eredetű magyar), a volt miniszter Dániel Ernő, valóságos belső titkos tanácsos; a két Karátsonyi gróf. A néppártban van egy (Buzáth Ferencz), a függetlenségi pártban kettő: dr. Lengyel Zoltán, dr. Vertán Endre. (A felsőházban öt örmény eredetű tag van: gróf Karátsonyi Aladár, gróf Karátsonyi Jenő val. belső titkos tanácsos, gróf Karátsonyi Kamilló, szamosújvár-némethi báró Dániel Ernő val. belső titkos tanácsos és Lukács Antal, a magyar földhitel-intézet igazgatója. Taval az elhalt Nákó Sándor gróffal haton voltak. — A képviselőháznak örmény származású tagjai ezek: Buzáth Ferencz, dr. Fejér Antal, dr. Gorove László, dr. Issekutz Győző, Jakabffy Imre, Jakabffy István, gróf Karátsonyi Aladár, gróf Karátsonyi Jenő, Kristóffy József, Lázár Menyhért, dr. Lengyel Zoltán, Lukács László, [dr. Molnár Antal, felejtethetlen neve, ki egész életét a képviselőségben töltötte, már nincs e díszes névsorban, mert 1903. január havában jobblétre szenderült], Novák József, dr. Pap Géza, dr. Vertán Endre). Majdnem mindenik képviselő (érti ezt a tizenötöt) munkatársa az „Armenia“-nak. (A mélyen tisztelt Képviselő urak mindnyájan olvassák ugyan lapomat, de munkatársaim közt eddig csak egy-kettőt tisztelhetek; azonban fölötte szerencsésnek érezném magamat, ha a többi Képviselő úr becses munkásságát is megnyerném!) és kivétel nélkül büszkén és nyíltan vallják, hogy örmény nemzetiségűek (bekennen sich ohne Ausnahme stolz und offen zur Armenischen Nationalität“. Eddig sem volt oka a hazafias örménységnek szégyenleni azt a fényes multtal bíró eredetet, melynek hazai származékairól jogosan, méltán mondotta a jó magyar: báró Kemény Gábor, minisztartársa Ordodi Pál, báró Bánffy Dezső és mások társaságában — füleink hallattára — azt, hogy: „Magyarabbak a magyarnál“; most azonban, mikor nemcsak azt tudjuk, hogy az örmény rokona a magyarnak, hanem határozottan azt is állíthatjuk [a bizonyító adatokat nemso-

kára közre is adjuk egyik most készülő munkánkban], hogy a fajmagyarság felének ősei örmények voltak, — akkor még rátartók is vagyunk dicső eredetűnkre!).

Örmény volt a magyar számvevőszék első elnöke: Gajzágó Salamon, a Deák-párt ezen tekintélyes politikusa, kinek halálakor az egész ország mély gyászt öltött s kiről a kormány lapja azt írta, hogy: „Magyarország egy derék férfit, helyes gondolkodású politikust, egy nemes embert veszített. . . . Örmény eredetű magyar miniszter négy volt (Gorove István, báró Dániel Ernő, Lukács Béla, Lukács László) és számlálatlan más magas állású államférfiú; van egyszerre három főispán (dr. Lukács György, dr. Meskó Sándor és dr. Hagara Viktor; ez utóbbi a napokban ment nyugalomba) és három szabad kir. örmény városi polgármester (Csak Szamosújvár város polgármestere: Tódofi Lukács örmény; mert Trajanovics János [Erzsébetváros] nem örmény. A másik két örmény telep pedig ma már nem képez külön-külön hatóságot; 1848 előtt valamint a gyergyószentmiklósi, úgy a szépvízi örményeknek is külön főbirájuk volt, most azonban bele vannak olvadva helységükbe) . . .

Midőn kevéssel ezelőtt Szamosújvár alapításának 200 éves ünnepét ülték (Csak akartak valamit csinálni, tényleg azonban elmaradt az egész) és a város főterén hatalmas nagy emléket állítottak vezetőjüknek: Verzár Oxendiusnak (Nemcsak még nincs felállítva a szobor, de sőt a gyűjtés sincs befejezve. Kivánatos, hogy a gyűjtést folytassuk szorgalmasan, azután csináltassuk meg a szobrot. Az idő erre a kegyeletes munkára most elég alkalmas. Kezdjünk hozzá erélyes kezzel és mutassuk meg, hogy a méltó utódok is tudnak maradandó dolgokat alkotni) nagy mozgalmat indítottak, hogy az örmény kath. püspökség, mely 180 év óta szünetel, visszaállíttassék (Szenteltett törvény biztosítja az örmény egyház függetlenségét, független egyház püspökség nélkül pedig nem képzelhető; tehát csak a törvény végrehajtását kérték az — örmények) . . .

Minél inkább foglalkozik az ember velök (az örményekkel), annál rokonszenvesebbek ezek a komoly, jellemes férfiak, kik távol ősi hazájuktól, elenyésző kis számban, századokon át megtartották nemzetiségüket és anyanyelvüket, hazájuknak hű polgárai, meleg és nagyrabecsült barátai a magyarságnak. Nemcsak egyesek, hanem az összeség tekintélyre és jólétre tett szert. Magyarország 365 (368) örmény családja közül 57 nemes, és jólétükre mutat az, hogy a magyarországi örmények főfészkeiben: Szolnok-Doboka-megyében, a 211 legtöbb adót fizetők között 41 örmény van, azaz 21 százalék, holott a lakoságnak 1·5 százalékát teszik. De nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon az örmények (közül kevesen) hiven megtartották nemzetiségüket és nyelvüket századokon át (Hát hol vannak a hollandiai, indiai, olaszországi híres örmény gyarmatok? Mind elenyésztek, és csak nevök maradt fenn!) és mindenütt a legnagyobb befolyásra tettek szert. Galicziában és Bukovinában legfőlebb 6000 örmény van és mégis ezen lengyel-örmények a politikai pártok vezetői, pl. az Ábrahámovicz-család; a bukovinai örmények között is van elég nagybirtokos (földesúr) és a tartományi gyűlésben négy küldöttjük képviseli őket... (Lavoslav Schick után németből).

SZONGOTT KRISTÓF.

NYILATKOZATOK „A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIJA” CZIMŰ MŰRŐL.

Folyóiratunk előző füzetében (1904. január hó) már közre adtam egy fölötte becses nyilatkozatot; mit hazánk egyik legnagyobb tudósa az európai szakismerettel bíró, dr. gróf Kuun Géza irt s melyről az én megbecsülheflen jó barátom, a szép tollu Merza Gyula azt irta, hogy: „Büszke lehetsz a gróf Kuun Géza levelére“. . . Jelen cikkünket Magyarország egyik elsőrendü írójának az érdemes vallás- és küzoktatásügyi miniszter ur: dr. Berzeviczy Albert Ö Nagyméltóságának nagybecsü levelével, (melyet a mondott okból római szám II. jelzéssel lát el a Szerk.) kezdem el:

II.

Budapesten, 1904, január hó 2.

Tisztelt Tanár Úr!

„A magyarországi örmények ethnographiája“ című becses művének megküldéseért és szives jókívánatainak nyilvánításáért köszönetet mondva, kérem, fogadja tőlem is az újévre őszinte szerencsekívánataimat.

Tisztelettel vagyok

hive:

Berzeviczy.

III.

Igen Tisztelt Tanár Úr!

Művének nekem ajánlott példányát megkaptam. Ugy ezen figyelméért, mint szives jókívánataiért fogadja igen tisztelt Tanár Úr a magam és a grófné legszívelyesebb köszönetét. Biztosíthatom igen t. Tanár Urat, hogy kiváló munkáját, mely szerzőjének minden tekintetben büszkeségét képezheti, nagy élvezettel olvasom.

Kiváló tisztelettel maradtam

Budapesten, 1904. január 4.

hive:

Gróf Karátsonyi Aladár.

IV.

Kolozsvár, 1903. decz. 22.

Igen tisztelt Uram!

Szamosújvár történetének IV. kötetét köszönettel fogadtam és nagy élvezettel lapozgattam. Egy részét már az „Armenia“-ból tanulsággal olvastam. Az a nagyon rokonszenves város kétségkívül hálával gondol arra a férfúra, ki multját és jelenét annyi szeretettel ösmerteti. Én örömezt csatlakozom mindazokhoz, a kik azt remélik, hogy a negyvenéves szorgalmas működés nem pont, hanem csak pontosvessző az Ön közé-

letében. Adjon Isten erőt, egészséget áldásos munkája folytatásához s adjon Isten boldog ünnepeket, boldog újesztendőt!

Kiváló tisztelettel
Dr. Márki Sándor.

V.

239 szám

1903

Budapest, 1903. decz. 10.

Tekintes Szongott Kristóf gymn tan. urnak

Szamosújvár.

Folyó hó 2-án gróf Úr Ö Méltóságához küldött becses művének vételét elismerve, gróf Úr Ö Méltósága megbízása folytán tisztelettel értesíteni kívánom, hogy Ö Méltósága becses művét diszkönyvtárába helyezte el és a mű küldéseért köszönetét fejezi ki.

Teljes tisztelettel
Gróf Karátsonyi Camillo
titkári hivatala, Budapest.

VI.

Tisztelt Tanár Úr!

Nagyon köszönöm nagy érdeklődésű munkájának, az Ethnographiának szives megküldését. Nyomban intézkedtem, hogy e munka megjelenése az 1897 óta a Tanár Úrtól megjelentekkel együtt a Pallas-Lexikon most készülő pótkötetében felvéteessék.

Egyúttal az „Armenia“ számára itt küldöm Kiss Ernőnek egy kiadatlan levelét, melyet dr. Farkas Géza min. s. fogalmazó juttatott hozzám másolatban, ki Kiss Ernőnek anyai ágon dédunokája.

Budapest, 1903. XII/7.

Tisztelő hiva
Gopcsa László.

VII.

Budapest, 1903. decz. hó 12-én.

Igen tisztelt Tanár Úr!

A magyarországi örmények ethnographiája című könyvét megkaptam és igaz szívvvel megköszönöm. Egyúttal engedje meg, hogy most, a teljes mű megjelenése után, azt egy némely lapban megbeszélhessük.

Azzal a kéréssel tartson meg bennünket továbbra is jóindulatában, maradok

igaz tisztelője

Dr. Semayer Vilibald

m. n. múz. ör, a Népr. Oszt. vezetője.

VIII.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Öszinte szívvel üdvözlöm nagy műve 4. kötetének megjelenése alkalmából s midőn annak szives megküldéseért köszönetet mondok, kérem egyszersmind, hogy tartson meg továbbra is nagybecsü jóindulatában igaz hívét és hálás tanítványát

Budapest, 1903. decz. 4.

Esztegar Lászlót.

IX.

Szamosújvár monographiája.

Szamosújvár szabad kir. város monografiájából (melyet Szongott Kristóf államgymnasiumi tanár s az „Armenia“ szerkesztője ír nagy tudományos készültséggel és minden hozzáférhető kútforrás lelkiismeretes felhasználásával) megjelent a negyedik kötet, a mi talán az egész mű legbecsesebb kötete, mert a magyarországi örmények eddigelé legteljesebb ethnografiáját tartalmazza. Rendkívül vonzó olvasmány ez a kötet, mert megvan benne mindaz, mi a magyarral teljesen összeforrt s a hazánk bujában, örömeiben osztozó örmény nép ősi multjára, jelenére, szokásaira, művészetére, tudományára, ethnográfiai sajátosságaira stb. vonatkozik. (1903. decz. 5, 290 szám.)

„Magyar Nemzet“.

X,

Szongott Kristóf nagybecsü munkájának megjelent a negyedik kötete. A szerző ebben az újabb könyvben a magyarországi örmények ethnographiájával foglalkozik. Sok érdekes, új adatot gyűjtött egybe s előadásában mindvégig lebilincselő marad. Számos illusztráció

disziti a könyvet, mely a szerző kiadásában Szamosújvártt jelent meg. (1904. jan, 21. 16. szám).

„Magyar Állam.“

XI.

Szamosújvár monografiájának kiegészítő részét képezi a most megjelent IV.-ik kötet, mely keleti vonatkozásokkal a magyarországi örmények ethnografiáját tárgyalja érdekesen, megkapóan. Mind az, a mi hazai örményeinkre vonatkozik kezdve a népszokásoknál, a babonánál, egészen a költészetig, benne van e nagybecsű munkában. Az író lelkes szavai szerint: „Sohasem szabad megfeledkezni e nemzetről, mely képes volt létét Nimrod és Semiramis idejétől kezdve napjainkig fentartani, jelleget, szokásait, nyelvét és vallását megőrizni“. Noha számra nézve nemzetiségeink közt tán a legkisebb helyet foglalja el, de legközelebb áll hozzánk s nem tartjuk másnak, mint jóakaró testvérünknek.

E rokoni, testvéri szeretet nyilatkozik meg e nagybecsű munka minden sorában, tiszta önzetlen hazafiság minden betűjében. Nehány „szükséges előzetek“ után nagy szakavatottsággal tárgyalja az örmények ethnografiáját és antropológiáját. Külön cikkelyt szentel az örmény nő leírásának, s benne a legjobb anyát, a jó gazdaszszonyt, a vallásos és erkölcsös hitvest leli meg s festi néhány találó vonással. Majd leírja az örmények tűzheletét, házáat, berendezését, családi életét, mely az örmény annyira jellemzi. Aztán áttér a ruházatra, a nemzeti viseletre, diszitésekre; rajzolja annak pompáját, fényét, az örmény varrottasok nagyszerűségét. Nemzeti viseletét a beköltözéskor felcserélte a magyarral s csakhamar versenytársa lett a fényezésben, mignem rendeletekkel korlátozták annak túlkapásait. Majd ismerteti az örmény konyhát, az örmény különlegességeket, melyekből egész étlapokat közöl. Az örmény szereti a jó, bő táplálkozást, de munkája után meg is érdemli. Noha az ipart, a földmivelést nem kedveli, de annál inkább a tudományt s a kereskedelmet. Mert hisz az örményeknek csak $\frac{1}{10}$ 0/0-a nem tud írni s olvasni s Keleti Károly szerint „a magyar nemzetet

alkotó összes nemzetiségek közt az örmény a legműveltebb“. Általában úgy szellemi, mint testi tulajdonokkal gazdagon vannak megáldva. Örmény volt az első nép, mely a keresztény vallást tömegesen feivette. S az örmény vallásossága, istenfélelme valóban csodálatra méltó. E vallásosságon, tiszta szereteten alapul az örmény egyszerű, patriarkhális életmódja, józan életbölcseége. S erre alapítja az író az örmények nemzeti szokásait, erényét, fajszeretetét, hazafiságát. S nem téved! Mert a tiszta erkölcsös élet, a vallás s foglalkozás fejleszti ki a népnek jellemét. Talán legértékesebb a könyv azon része, mely a Mithra-cultus maradványait s az örmény néphitét ismerteti, melynek minden fasisa magán hordja Keletnek bélyegét. Majd ismerteti az örmények jogait, melyek ősidőktől kezdve hűbéri rendszeren alapultak. Így leírja az örökösödési-, a büntető-s a perjogot, főkép a Kos Mechithár gyűteménye alapján. Ethnografiai tekintetből fontosak a születésről, keresztelésről, jegyváltásról, házasságról, a temetésből s a halotti torról szóló adai, melyekben tisztán tükröződik vissza az örmény nép lelki világa. Ismerteti azokat a gyűléseket, melyeken rendes szertartásukat, továbbá szabályzatukat állapították meg, „mert a mostani időben ez ország szerint fugunk cselekedni és elhagyjuk a mi régi szokásainkat.“ E czélből tartották a gyulafehérvári (1715), a szebeni (1723), s a szamosújvári (1727) gyűléseket. Végül megemlékezik az örmény népirodalmi termékekről s a közölt néhány példa is mutatja, hogy „a világban szétszórtan élő örmény nemzetnek oly gazdag irodalma van, hogy bármely nemzet büszkén nevezhetné magáénak“.

Szongott Kristóf felette hasznos munkát végzett, midőn Szamosújvár monografiáját a IV-ik kötettel kibővítette. Csonka lett volna műve e kötet nélkül; ez ismereti meg velünk az örmények belvilágát s oly vonzóan, hogy mindenki érdeklél olvashatja.

De tisztán tudományos szempontból is felettébb becses könyv s az e tárggyal foglalkozóra nélkülözhetlen. Főérdeme, hogy tiszta, önzetlen hazafiság vezette az író tollát s mint maga írja:

„Rendületlen hivei vagyunk hazánknak; tudjuk, hogy a nagyvilágon e kívül számunkra nincsen hely s tudjuk, hogy e föld, mely ápolit, egykor jótékony melegével be is takar“. (XXI. kötet, 1904. január 15. 1. füzet, B. S.)

„Erdélyi Múzeum“.

SZAMOSÚJVÁR ÉS LAKOSAI.

Ne kívánja tölem senki, mert nincs szándékomban felfedezni Szamosújvár városát. Az örmények ezen magyarországi főfészket én előttem felfedezték már mások; nálamnál hivatottabbak. Nem is czélom, hogy most e czikk keretében talán történelmi kutatásaimról adjak számot. Ilyeneket én nem követtem el, mert Szamosújvár népe körül már valóságos irodalom keletkezett: én pedig ezt az irodalmat gyarapítani alig óhajtom. Inkább külső benyomás az, a miről számot akarok adni. Felületes kép magáról a városról és lakóiról, néhány érdekesebb nevezetességről; az ébenhaju asszonyokról és lányokról; mert bevallom: mindennél jobban érdekeltek engem különösen ez utóbbiak, a kikről természetesen fogok még ejteni néhány szót.

Nem mondok ujságot, ha azt állitom, hogy a Szamosvölgyi-vasút szállított be az állomásra, melyen szokatlanul mozgalmas élet uralkodott. Mintha valami rendkívüli esemény bekövetkezését várná a közönség, úgy nyüzsgött az indóház népe.

Jó házigazdám, a ki künn várt a vasútnál, felvilágosított, hogy Szamosújváron ez már így megy. Az indóház mindig telve van. Ott fekszik ugyyszólván a város közepében: minden utast öten-hatan is kikísérnek az állomáshoz.

Béljebb kerülve, a város maga egy eleven, pezsgő életű kis város képét mutatja, mely az idegenre már első tekintetre is, a legkellemesebb benyomást gyakorolja. Az első felületes szemlénél a templomok kötik le az érdeklődő figyelmét. Érdekes, régi építkezésüek és mindegyiknek

megvan a maga saját külön történelme. A legérdekesebb természetesen az örmény katolikus templom, melyben féltve őrzik a világhírű Rubens-képet, Szamosújvár egyik legbecsesebb művészi kincsét. — Ugyanabban a templomban őrzik a régi misemondó ruhákat és egyházi ereklyét, melyeknek minden egyes darabja egy-egy becses műkincs.

Banális lenne, ha be akarnék számolni a szamosújváriak nagyhirű vendégszeretetéről. Erről annyit hallottunk már, hogy felesleges azt külön ismételtetni.

Annál inkább kimerithetetlen: ha az örmény „fehérszék”-ről akarunk írni. A „fehérszék” kifejezést itt valóban nem szabad szó szerinti értelemben venni, mert bizony a szamosújvári leányok még ma is igen feketék. De szépek így is, sőt csak így. Néhányat volt alkalmam megismerni: a külső báj, az érdekes kreol arc, az éjfélete haj és villogó hamiskás szemek párosulnak a lélek finomságával és műveltségével. — Kedélyesek: nem pedig nagyképeűek, mint szoktak a kisebb vidéki városok leányai és asszonyai rendszeren. Nem ismerik el jogosnak azokat a ceremóniális szabályokat, melyek különösen vidéki városokban még mindig nagyon grasszálnak és kerékkötői az egységes és kellemes társadalmi élet kifejlődésének. Az apa majdnem mindenütt egyszerű kereskedő ember; az örmények évszázados, hagyományos egyszerűségével. Az asszonyok és leányok azonban mind ugynevezett elsőrendű nevelést kaptak és kapnak: zongoráznak, énekelnek és rajongnak a művészetért, legyen az színművészet vagy akár képzőművészet is. Egy-egy eredeti festményt, majd minden jobb örmény család szalonjában találhatunk, a mi határozott bizonyítéka a szép iránt erősen kifejlődött vonzódásuknak. Hogy a mellett kitünő háziasszonyok is, az csak természetes. A mi azonban a legdicséretesebb — és a mit szintén nem én konstatalok először — az az örmény nép erős hazafisága. Magyarok szívével, lélekkel és lassanként még a beszédjükből is kivész az az idegenszerű sajátság, mely jellegzetesen ismertette az örmény dialektust. Az új generáció, már dialektusában is színmagyarrá vált; érzéseiben úgy

is mindig erősen magyar volt. Külsőben sincs már lényeges megkülönböztetés. A férfiak még inkább ragaszkodnak az ősi viselethez, mely alatt azonban semmiféle különösséget ne keressünk, — az asszonyok azonban teljesen a modern izlés szabályai szerint öltözködnek.

Sokat, nagyon sokat lehetne írni még az örmény asszonyokról és leányokról. A mit elmondottam, inkább csak egy gyorsan idevetített kép: a mit tapasztaltam, az már szinte varázslatos regé. Mert — ismétlem — szépek, nagyon szépek az örmény leányok. S nem is a kacér-ságukkal igézik meg a magamfajta — mesterkelt és erősen körülhatárolt szabályok között mozgó szalonleányhoz szokott — idegen embert, hanem az egyszerűségükkel, a közvetlen természetességgel. Lehet, hogy nincs igazam; megengedem, hogy a figyelő és látóképességem vesztett az erejéből, vagy talán megfogott valamelyik sötét arcú, sötét hajú és sötét szemű leány igézete: de én az érdekes külső szépséget, a lelki műveltséggel, az egyszerűséggel és a megkapó természetességgel oly bámulatos harmóniában alig találtam még meg „fehérnépnél“, mint egy-egy szamosújvári leányban. Ha mások, másképp és jobban tudják: akkor a szamosújvári leányok kitünő, sőt elsőrangú színésznők, a kiknek valóban kár a konyha körül forgolódni, hanem valódi hivatásukat a szinpadon találhatnák meg. De inkább azt hiszem: hogy nekem van igazam.

*

De lehet, hogy megharagusznak reám, hogy ily sokat foglalkozom velük, mert valószínűleg nem sejtették, hogy a körükben eltöltött vagy 30 órai időt, így a nyilvánosság előtt fogom kipécézni. Annál is inkább, mert van még Szamosújvárnak egy szomorú és megkapó nevezetessége: az Uhlyarik Albin igazgató vezetése alatt álló fegyintézet. Szíves engedelmével megtekinthettem Marusán Gusztáv fegyintézeti tisztviselő kalauzolása mellett a régi „vár“-at. Martinuzzi egykori híres és történelmi várát. Körülbelül 340 lakója van most a fegyintézetnek. Az esküdtszéki intézmény behozatala előtt 5—600 között váltakozott ez a szám, mely most ennyire

elapadt. Példás rend és tisztaság mindenütt. Nagyon érdekesek az intézet munkatermei: szövöszékek, kádárműhely, kovácsműhely stb. Történelmi nevezetességük a különböző kápolnák. Minden hitű rab, saját templomába megy imádkozni. Gyönyörű freskók diszítik a kath. templomot, melyeket, mint a falon lévő felírás mutatja, a „szerencsétlen Rivetti Péter“ készített.

A rabok három osztályba vannak sorozva; kitünő, közép és rendes magaviseletűek. A kitünőek piros és a közepesek kék szalagot viselnek rabruhájukon. Van külön iskolájuk, fürdőjük, konyhájuk, melyben vendégszeretettel tálalták elébem a puha, komlós kenyeret, vagdalt pecsenyét és a zöldbab főzeléket: az aznapi ebéd menüjét.

A fegyelmi zárkákban nagyon kevesen vannak; az egész sötéteknek nem is volt lakójuk. A zárkák folyosóján meg vannak a régi vár lőrésai is. A falakon mindenütt kis táblácskák vannak különböző felírásokkal.

A bejáratnál, Széll Kálmán hármás jelszava: „Jog törvény és igazság“. A fegyelmi zárkánál: „Okos ember nem ütközik kétszer köbe.“ Ugyan ott van a zárka, melyben a híres rablóvezért: Rózsa Sándort tartották fogva. Az iskolában a következő felírást láttam: „A kelletlen tanulás, kétszeres fáradságba kerül.“ A konyhában: „Mikor testedet táplálsz, adj hálát azoknak, kik ételt, italt adnak.“ A fürdőben: „Ha testedet tisztogatod, lelkeden se hagyj szennyet“. S így tovább: mindenütt egy-egy találó mondás, mely állandó figyelmeztetésül szolgál a fegyház lakóinak.

Szökési kísérletek legritkábban történnek, a mint hogy az alig is lehetséges. Mindennek daczára azonban folyton tökéletesbitik az éber vigyázatot. most készítik az egész fegyházat körülhálózó villamos jelzőkészüléket.

Természetesen egy ilyen czikk keretében alig lehet kiterjeszkedni részletesebben, a fegyház belső életére. Minden szomorúsága mellett is megnyugtató az, a mit ott a szemlélő tapasztal. A modern börtönrendszer szelleme, — mely a humanitás jegyében végzi megtorló

és mégis javító munkáját — minden tekintetben, érvényesül ott s azok, kikre reá vannak bízva a társadalom ezen számüztjei, bölcs mérséklettel, emberileg végzik kötelességüket és feladatukat. Nem minden meghatottság nélkül hagytam el a fegyintézetet. A szomorú hely, azok az alázatos, szomorú és ott dolgozó emberek, különös érzéseket váltottak ki gondolataimban. Bármennyire leköttötte is érdeklődésemet a hely; örvendtem mikor kijutottam és bucsuzásul beirhattam nevemet a „vendégkönyv“-be.

S siettem kifelé; ki a szabadba, szabad emberek közé és rövid idő múlva, csengő leánykaczaj, égő fekete szemek feledtették el velem az előző óra komor benyomásait. S talán csak azt sajnálom azoktól a szegény bebörtönözött raboktól, hogy nem tudhatnak arról, a mi körül a mi egész lételünk forog, a mi minden tettünket valamely fázisában irányítja: mosolygós, édes, asszonykaczaj nem hallatszik a falak közé és a falak között. Pedig már csak ezért is érdemes szabadnak lenni. . .

(„Ujság“).

HERCZEG JENŐ.

A NEGYEDIK, KIADOTT ÜDVÖZLŐ LEVÉL IRÓJA.

A sok üdvözlő levél közül, melyekkel derék barátaim, kiváló ösmerőseim és volt tanárukról meg nem felejthető jó tanítványaim abból az alkalomból, hogy — Isten jóvoltából — negyven évet eltöltöttem a tanárság terén, — elhalmoztak, folyóiratom múlt havi füzetében közre adtam hármat. Gondoltam, hogy ennyit nyilvánosságra hozni: elég! De kapom a januári füzet megjelenése után egyik legkedvesebb barátomnak, Harmath Domokosnak üdvözlő szép sorait. Rögtön készen voltam az elhatározással: folyóiratom egyik legközelebb megjelenő füzetében közreadom ezen érdemes férfiúnak arczképét és életrajzát (mert az idő rövidsége miatt a

cliche errè a füzetre el nem készülhet!), most pedig, mivel az alkalomszerűséget el nem szalaszthatom, bár üdvözlő szép sorait nyilvánosítom. Habár igen sokan tudják azt, hogy mit értek én az „alkalomszerűség“ alatt, (mert van-e valaki a magyar tisztviselői világban, ki tisztelettel ne emlitené a Harmath Domokos nevét?), mégis tartozó kötelességet teljesít Szerk., ki egyszersmind állami tisztviselő, hogy ezen folyóirat, melynek Harmath Domokos egyik derék munkatársa, hasábjain is ne tegyen említést még ezen füzetben (mikor ezen sorokat irtuk, a fizetés-pótlékok már ki voltak utalva) arról, hogy azt az üdvös mozgalmat, melynek nemes célja a magyar állami tisztviselői kar fizetését akarta megjavítani — Harmath Domokos kezdeményezte, ki aztán nem állott meg féluton hanem addig beszélt, kapaczikált, irt meggyőző érveléssel számtalan cikket, szónokolt a kongresszuson, szóval addig nem nyugodott, míg a hazafias ügy biztos stadiumba nem jutott . . . És most előbb mint állami tisztviselő mondok Önnek szíves köszönetet nemes munkájáért, azután mint barátja az üdvözlő levélért, melyet egész terjedelmében itt közre is adok:

Torda, 1904. január hó.

Kedves Tanár Úr!

Most, mikor már számos tisztelője, barátja és tanítványa megünnepelte az Ön 40 éves tanárságának közhasznu, becsületes multját, — engedje meg, hogy ahhoz a szép koszorúhoz, melyet az üdvözlő levelekből kötött, egy gyenge lappal — ezen sorokkal — melyben a magam és a hozzám tartozók igaz tisztelete foglaltatik, én is hozzá járuljak.

Köszöntöm Önt ezen alkalommal, mint a Gondviselés olyan kegyeltjét, a ki hivatásos munkája mellett fel tudta használni az időt arra is, hogy szellemi munkájával összerakja azokat a kincseket, melyek halhatatlanságát fogják hirdetni! És ez az „Armenia.“

E munkájával megbecsülhetetlen dicsőséget szerzett a magyar-örménységnek; mert a magyar haza minden polgára, a ki, ha kezébe veszi az „Armenia“-t,

abból megtanulja becsülni az örményt, mint testvér-polgártársát.

Az utókor hálásan fog emlékezni az „Armenia“ megalkotójára s a Szongott Kristóf nevét, mint a magyar-örménység kultur-bajnokát fogja emlegetni; mert az Ő „Armenia“-ja nemcsak azt tanította, hogy mi volt az örmény hajdan, hanem igaz lelkesedéssel hirdette édes magyar hazánk iránt tartozó szeretetünket és a magyar nemzethez való testvéri hűségünket!

Ezt a dicsőséget fűzöm én a Szongott Kristóf 40 éves tanári multjához és szivemből kívánom, hogy még sokáig kegyében álljon az egek Urának!

HARMATH DOMOKOS.

GYERTYASZENTELŐ-BOLDOGASSZONY.

— Festum purificationis Mariae. Mária tisztulása. —

Ezen Mária-ünnep eredetileg a zsidók ama törvényén alapul, mely szerint minden anya tartozott a szülés után negyven nappal a templomban megjelenni és ott magát bizonyos szertartásoknak alávetni, hogy az eredendő bűn szennytől megtisztuljon. Innen nevezzük ez ünnepet az Egyház nyelvén Mária tisztulásának. Ez ünnepen tartatni szokott körmenetek Szt-Annának, Simeonnak, Máriának és Józsefnek Krisztus bemutatása alkalmával a templomba való vonulására emlékeztetnek. Van a körmeneteknek egy másik jelentősége is, mely összefügg ezen ünnep keletkezésének a körülményeivel: „Miután a rómaiak az egész földkerekséget adófizetőjükké tették, február havában az istenek tiszteletére fáklyák világítása mellett ünnepélyes körmenetekben járták be a várost. Ezen, sokszor erkölcstelen szokás ellensúlyozására az Egyház elrendelte, hogy ugyanakkor a keresztények égő gyertyákkal, és az Istenanyát dicsőítő énekekkel járják körül a templomokat.“

Mi magyarok Gyertyaszentelő-Boldogasszonynak nevezük ez ünnepet és pedig azért, mert ekkor szokásos meg-

szentelni a viaszgyertyákat, melyeket részint oltárainkon, részint otthon, veszély idején, de főleg haldoklók ágynál égetünk.

A katolikus szertartásokban igen nagy szerepük van a gyertyáknak, mint szent vallásunk örökszép, mély értelmű szymbolumai egyikének. A kik csak felületesen ítélnek rólunk, a kik nem tudnak behatolni a katolikus kultusz szellemébe, azok a gyertyák használatát is szemünkre vetik. Azt mondják, hogy nem hiába vagyunk a sötétség fiai, nappal sem látunk, azért van szükségünk gyertyákra. Mindenki tisztában van azzal, mily nevetséges az ilyen beszéd. Pedig ez is egyike azon hangzatos frázisoknak, melyekkel a kellő komolyságot nélkülöző emberek vallásunk intézményeit lépten-nyomon megtámadják. Az ilyenféle gúnyolódások az okai legtöbb esetben annak, hogy mi, katolikusok — pusztán emberi tekintetből — tartozkodunk katolikus voltunknak külsöképen is megnyilatkozó, férfias, bátor megvallásától. Ez ingatagságnak sok esetben az az oka, hogy még maguk a katolikusok sincsenek tisztában vallásuk nem egy igazságával, szokásával, intézményével. Ennélfogva talán nem lesz fölösleges e néhány sorban előbb a gyertyák használatának eredetéről, azután jelentőségéről megemlékezni.

Kicsiny volt még az ígéthirtető Apostolok nyája s már is teljesedésbe mentek az Úr végső jövendölései, már is megkezdődtek a kegyetlen üldözések. A kiről csak gyanították, hogy keresztény, már a halál fia volt. Emiatt aztán kénytelenek voltak bujdosni. Csak éjjel, félreeső helyeken, barlangokban, földalatti üregekben (katakombák) gyűlhettek össze közös Istentiszteletre. Természetesen világosságra volt szükségük s így ment be az Istentiszteletbe a gyertyák használata, melyet a keresztények buzgóságuk jeléül tovább is megtartottak, mind a mai napig.

Persze, azt mondják, hogy most már fölösleges a gyertyák használata, semmi észszerűség nincs benne. De nem így van. Mert az Egyház minden eljárásában, minden intézményében a legokosabb, a legbölcsebb és legkövetkezetesebb. Az Egyház fölösleges vagy haszontalan dolgot soha sem rendel el. Mert eltekintve az ősök hagyó-

mányai iránt való kegyelettől — s a hagyományok megőrzése, tiszteletben tartása tekintetében az Egyház mindig első helyen állott, túlszárnyalt minden emberi intézményt — még más, nem kevésbé magasztos szempont is vezette az Egyházat. Az által ugyanis, hogy az égő gyertyához a legszebb jelentéseket fűzte, igen nagy mértékben járult hozzá a hívők vallásos buzgalmának az emeléséhez. E jelentőség vonatkozik a gyertya lángjára és füstjére.

A gyertya lángja jelképezi az Úr Jézust, a világ világosságát s arra figyelmeztet, hogy a világ világosságában járjunk. Igen szép jelentése van a húsvéti gyertyának, a melyet nagy szombaton szentelnek és a mely az oltár evangéliumi oldalán ég (sz. mise alatt) egész Áldozócsütörtökig. A meggyújtás előtt „jelképezi a felhőoszlopot, mely a zsidókat az Egyiptomból való kivonuláskor eltakarta, továbbá a sírban nyugvó Krisztust is. Meggyujtva a tűzoszlopot jelképezi, mely a zsidók előtt világított és a feltámadt Krisztust, ki mint közbenjáró és vezér, népét a mennybe vezető úton vezérli. S minthogy a kereszténység első századaiban a húsvéti időszakra esett az újonnan megkeresztelték (katechumenek) felvétele, ezekkel is kapcsolatban van a húsvéti gyertya, mint új vezetőjüknek, Krisztus világosságának a jelképe.”

Az Úr Jézussal való egyesülés jelképeül adnak égő szentelt gyertyát a haldokló kezébe, a kit azonkívül a gyertya az élet mulandóságára is emlékeztet s így igen hathatós eszköz a magábaszállásra, a mennyország után való vágy felkeltésére.

A gyertya füstje a buzgó, Isten előtt kedves imádságnak a jelképe. A midőn „Halottak napján“ a szeretteink iránt érzett kegyelet a temetőbe viszen, az égő gyertyák ég felé emelkedő füstjével egyesül a mi könnyörgésünk is, hogy az Örök Igazság kiengesztelődjék s megadja a szenvedő lelkeknek az örök nyugodalmat.

Ugyancsak a kegyeletből és a szentek dicső erényei iránti tiszteletből kifolyólag égetünk gyertyát a Szűz-Anya és Védőszentjeinek képe, szobra előtt. — Hogy a kegyelet és tiszteletnek ezen megnyilatkozása mily természetes

és okos, azt egy, a mindennapi életből vett példával is ki lehet mutatni. Mert csodálatosak a kath. vallás-igazságok.

Észszerűségük mellett leginkább szól ama körülmény, hogy a legtöbb kath. hitigazság, az Egyház legtöbb intézményének helyessége, czélszerűsége kimutatható a természetes életből vett hasonlatokkal.

Igy van ez esetben is. Mert ha nagyjaink emlékére kivilágítjuk ablakainkat, ha kiváló férfiak érdemeit úgy ismerjük el, hogy tiszteletükre fáklyásmeneteket tartunk: nem sokkal természetesebb-e, hogy azokkal szemben rójuk le ily módon a kegyelet és hála adóját, a kik angyali erényeik miatt a mi példaképeink s a mennyországban elfoglalt méltóságuknál fogva a mi hathatós közbenjáróink?

A Mária-ünnepeket csillagokhoz hasonlítják, melyeknek fényes ragyogása biztos vezetője a vétkek sötétségében tévelygő lelkeknek. Gyertyaszentelő ezek közt is a legfényesebb. Mi sem bizonyítja ezt inkább, minthogy róla van elnevezve a boldogságos Szűz második karéneke. „Te általad a világra új világosság virrada“ — mondja az Egyház éneke. Tiszteljük a szivün kből, állhatatosan aszent Szűz erényeit, imádjuk a mi mennyei Atyánk bölcseségét, ki „megtekintette szolgálójának alázatosságát“ és méltónak találta arra, hogy ő legyen a nap fölkelését előkészítő hajnalcsillag:

Áldott légy, drágalátos Szűz!
Isten veled szép virág, Szűz!
Mennyben szent Fiad mellett ülsz
S tudjuk rajtunk is könyörülsz.

(Temesvár.)

FÜLÖP LAJOS.

A BÉCSI MECHITHÁRISTÁKNÁL.

...Épen most lépi át a gyorsvonat Sveicz határát. Isten veled te szép Sveicz, nem foglak elfelejteni, te országok országa, hol a szövetségi kereszt árnyéka alatt

szabadság terjedt, és bő gyümölcs termett: a műveltség, tudomány és a felvilágosodás gyümölcse. Isten veled hegyeiddel, tavaiddal!

A határtól egy nap és egy éjjel és ime egy nagy főváros előtt állunk s ez: Bécs. Előbb a Szent-István-templomát nézzük meg, azután azt az épületet, hol a birodalmi gyűlés üléseit tartja; továbbá az egyetemet, a színházakat és a muzeumokat. Ezek igen gazdagok. Itt megkapja a kíváncsi látogató a régi és új szépművészet képviselőinek bő gyűjteményét. Különösen figyelemre méltók az egyiptomi mumiák (holtaszat), az ékirásos feliratok, a Nilus egykori fénylő műveltségének beszédes tanúi.

Bécs nagy és szép város; sok itt még a látnivaló: de az utas örömeit a mechitháristák zárdája vonzotta e nagy városba. Azért lépteinket arra felé is irányítjuk. Abban az utcában, mely a tudós atyák nevére „Mechitháristák-utczája“ (Mechitharisten-Gasse) nevet visel, balról szögleten fekszik ez a régi épület, melynek külső tekintete ugyan nem főséges, de azért ez a lakás minden örömeire nézve kellemesen kívánatos... De nyílik a fából való nagy kapu ajtaja és előnkbe áll egy öreg német.

— Mi örömeink vagyunk, a szerzetet akarjuk megnézni. A fogadó terembe vezet minket. Itt egy fiatal „vártábéd“, egy igazi örömei típus áll előnkbe. Alig pillantottuk meg, már rokonszenvezünk vele, már megszerettük.

— A „Hántesz“ szerkesztőjét keressük, üdvözlést hoztunk neki. A vártábéd mosolyog, mert ő maga a „Hántesz Ámszoréa“ szerkesztője — hájr Thovmász Gedigeán (Gedigeán Tamás atya). Az ismerkedés után bemutattak minket az érseknek, ki intézkedést tett, hogy a szerzetházban mutassanak meg nekünk mindent — apróra.

Ime az étszoba, egy tágas terem, melynek hosszában sorban asztalok terülnek el: itt étkeznek az intézet növendékei, kiknek száma jelenleg 27. Legelől a terem szélességében van még egy külön asztal: ide ülnek étkezés

alkalmával — az abbás-érsek és a vártábéd-ok. Étkezés alatt a szerzetesek egyike olvas a Szerírásból vagy az örmény történetírókból fejezeteket. Az étterem homlokán van egy nagy kép — Jézus hallgatóival. A magyar király a királynéval együtt jártak ebben az örmény intézetben és méltányolván ezen képnek szépművészeti értékét, a festőt nemesi rangra emelte a király.

Innen a nyomdába megyünk. Itt a gépeknek hosszú sora: 30—40 munkás és munkásnő dolgozik itten. Ebben a nyomdában bármely nyelven lehet nyomtatni: van itt mindenféle betű. Lehet a kézirat akármilyen nyelvű, a nyomda elvállalja a mű kinyomtatását. A gépeket gőz hozza mozgásba. (Lapunk szerkesztője is járt ebben a nyomdában, hol a legtöbb gép önműködő: a papir-iveket ömaga rakja be és szintén ő szedi ki és teszi egymásra). A szedők nagyobb részt bécsi németek, de azért tudnak örményül olvasni. Közeledik egyikhez, ki előtt éppen örmény kézirat van

- Hát Ön tud-e örményül olvasni?
- Igen uram! olvasok.
- De nem érti?
- Nem uram. Nem értem.

A nyomdából a muzeumba megyünk. Itt képviselve van az örmény nép történetének minden korszaka az Arsacidáktól (Árságunikh) kezdve a Rubineán-háztól (Rupenita) származott utolsó örmény királyig, VI. Leoig: arany és réz-érmek, örmény kézművek, emléktárgyak itt kortani rendben vannak elhelyezve. Nincs a világon olyan szép és becses örmény érem-gyűjtemény, mint itt a bécsi mechitharistáknál. Gazdag a könyv-, lap- és folyóiratgyűjtemény is, mit Bilezikhdeán atya oly nagy gondal hozott rendbe. Ezen termek egyikében van a néhai Ájdinián abbás-érsek alkotása, melyet bölcs Királyunk jubileumára készített s mely csodaszép mű az ánni anyaegyházát ábrázolja. Itt van elhelyezve az a nagy földteke is, melyet Ájdineán ügyes keze készített és örmény szöveggel és felirattal látott el...

A zárda mellett van a szerzetnek szentegyháza, mely csupán örmény ékitményekkel van feldíszítve. Itt

vannak elhelyezve a hős Vártánnak és leányának: Susánnak, a parthus eredetű Izsáknak (Száhág Bárthév), Másdoczh Meszrobnak, Nerszesz Snorhálinak képei... Miután Gedigeán atya itt is nekünk minden érdekes látnivalót megmutatott, egy terembe mentünk, melynek falairól örmény kitűnő egyének neveit (Raffi, Kámár Kátiba [Pátkánián Ráfáel] Álisán...) olvastuk le... Ismét a fogadó terembe lépünk, hol rövid ideig még szívesen elbeszélgettünk, azután elbúcsuzva a drága helytől, édes benyomások alatt — eltávoztunk...

Szongott Kristóf

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Merza Gyula kitűnő munkatársunkról ezeket írja a kolozsvári „Ujság”: Január hónap tizenkettedikén tíz esztendeje immár, hogy Merza Gyulát főpénztárosává választotta az Erdélyi-Kárpát-Egyesület. Tíz éve már s e pár esztendő úgy elshant fölöttünk, hogy csodálkozva szólunk: máris? Pedig Merza Gyulának e tíz esztendő alatt szorgosan kellett munkálkodnia a Kárpát-Egyesület jóvoltán. Az ő nevéhez fűződik közvetlenül az egyesület finánciális ügyeinek szanalása s neki köszönhető, hogy az egylet mai pénzügyi állapota egyenesen mintaszerű. Most, hogy Radnóti Dezső az oly korán elhunyt főtitkár kidőlt az egyesület oszlopai közül, Merza Gyula vette át a társaság népszerű folyóiratának az „Erdély“-nek a szerkesztését s a lap legközelebbi száma már az ő neve alatt fogja terjeszteni az egyesület népszerű eszméit. A jeles főpénztáros közeli jubileuma alkalmából főlemlítjük, hogy a most lezajlott városi képviselőválasztások alkalmával, fényes többséggel vátasztatott be a komunitásba, hol neki valóban méltó helye is van. Ezelőtt 6 éve, hogy Merza Gyulát a közép-kerületi városi törvényhat. bizottság tagjává választották. Nem szokott túl gyakran főlszólalni, ámde a hat év alatt alig volt szakosztályi vagy közgyűlés, melyen részt ne vett volna s a tanácskozásokat figyelemmel ne kísérté volna. Mátyás király szülőházának restaurálása és muzeumi célra leendő átengedése körül folyó vitákban tevékenyen és élénken közreműködött s ma már bebizonyult, hogy a városra

névze is a Néprajzi Múzeum szerencsésebb elhelyezést a Mátyás-házon kívül alig talált volna. Az utca-elnevezéseknél is fölszólat s különösen Bem apóról óhajtott volna egy utcát elnevezni, melyet Budapest, Temesvár stb. meg is tettek, de nálunk megelégedett a közgyűlés a Honvéd-utczának ily nevével is. Azonkívül egészségügyi, pénzügyi, köztisztasági és főként idegenforgalmi kérdésekhez szólott hozzá s több albizottságban és kiküldetésben szorgálta a város érdekeit.

A város érdekeinek megóvásánál és főként választásoknál mindig saját meggyőződését követte választó kerülete lokális viszonyainak szemelőt tartásával. Merza Gyula tíz év óta, mint az Erd. Kárpát-Egyesület főpénztárosa turista forgalmi és irodalmi szempontból egyaránt buzgólkodik a város látogatottságának az emelésén, melynek közgazdasági jelentőségével ma már minden város számot vet. Erre irányuló agitálása a napisajtóban és szakfolyóiratokban ismeretes. Legutóbb a Kossuth-szoborbizottság pénztárosává választották s minden emberbaráti és közművelődési mozgalomban részt vesz, írói érdemei elismerésben részesültek, lelkes természetkedvelő s szülővárosát és az erdélyi részeket nagy külföldi utazásai révén tapasztalt gyakorlati eszközökkel kívánja ismertté, népszerűvé és így látogatottá tenni. A múlt évben tett egyik indítványában több pontban összefoglalta az idegenforgalom érdekében teendő intézkedéseket, melyeket a városi közgyűlés magáévá is tett. A kerületek új beosztásánál az Alváros (saját választó kerülete) és Felváros elnevezéseket a Merza Gyula hírlapi indítványa alapján fogadta el a közgyűlés. Röviden összefoglalva ezekben sorolható fel Merza Gyula E. K. E. főpénztárosnak, mint ismételten megválasztott városi képviselőnek közéleti tevékenysége, melyekért a város érdekében eddig kifejtett önzetlen közhasznú munkássága révén méltó elismerés illetheti.

Feliratos kő. A Bájkal-tó (Siberia) közelében fekvő Irkuczk város egyik zsidó lakója egy négyszögű követ talált, melyen bámulatos faragászattal készült kép látható. Ezen kép, mely pogány szokást ábrázol, alatt két sorból álló örmény felírás van; ezt a helybeli örmények nem tudták megfejteni; azért lefényképezték a követ és a fényképet Tiflisbe küldötték szaktudósokhoz. Ha valódinak bizonyul, akkor valószínű, hogy a követ megszerzik az ecsmiádzini múzeum számára.

Örmény nemzeti gyűlés Providens-ben. Amerika ezen virágzó városában 90 örmény kiküldött egyén gyűlt össze, hogy az orosz kormánynak az örmény egyházi vagyon „confiscálás“-ára vonatkozó rendeletével szemben állást foglaljanak. Szárádszán püspök elnökölt; jelen voltak az egyháziak közül: Ghevont (Leont) vártábéd (New-York), Másthocz vártábéd (Worchester [Uszther]), Árszen vártábéd (Providens), egy örmény pap Dsērzből, tiszt. Benneján, tiszt. Bághdászárián, dr. Árságuni, dr. Káprielián, öt örmény lap-szerkesztő és több jelentékeny örmény . . .

Kivándorolt örményből milliomos. Öt éve mult októberben, hogy Aradmegye egy kis falujából egy szegény ember, Szentpéteri Lajos 16 éves hugával kivándorolt az újvilágba — szerencsét próbálni. Most azt írják róla New-Yorkból, hogy már milliomos és éppen útban van a milliárdok felé, hogy ő is az amerikai pénzkirályok sorába léphessen. Mikor Amerika porondjára lépett 21 forint készpénzzel zsebében, mindjárt hozzászegődött és azóta el sem hagyta — a szerencse Mindjárt az első napokban sikerült csinos kis hugát egy magyar dohányárusnál foglalkozáshoz juttatni, a ki annyira megszerette a leányt, hogy két év múlva nőül vette. Szentpéteri nővére elhelyezése után megszabadult egy gondtól és munka után nézett. Ételmes ember a jég hátán is elél — tartja a közmondás. Miután munkát sehol sem kapott, 10 dollárért apróságokat vásárolt és felcsapott házalónak. Fillért fillérhez adott és a harmadik hónap után kereskedő lett egy utcában. Csak az első 100 dollárt nehéz megkeresni, a többi megy utána. És Szentpéteri egy év múlva három nagy üzlettel bíró kereskedő, ki 90 embert foglalkoztat és egymásra rakja dollárjait. Szentpéteri most 27 éves milliomos és karácsony után dupla milliomos lett, mert nőül vette egy többszörös milliomos németnek leányát, egy kis millióska hozománynyal. Karácsonykor az esküvőjére Szentpéteri Magyarországon élő édesanyját is elvitette Amerikába . . .

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Örmény egyházi zene. Berlinben a mult év október havában nemzetközi hangversenyt tartottak; a zeneszámok között ott volt a kaukazusi örmény egyházi zene is. Erről Gorkánov, ki jártas az örmény egyházi zenében, szóltott.

Kitünő énekes. A tiflisi udvari színház vendégszereplésre meghívta a híres örmény énekest: Beglár Ámircsánt. Ámircsán az utóbbi 6—7 év alatt nagy sikerrel énekelt Charkovban, Kievbén, Moszkvában, Nisni-Novgorodban és több más udvari színházban . . .

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

— **Uj, milliós magyar vállalat.** Nagyszabású élelmészeti vállalat van alakulóban Budapesten. Az árisztokrácia és a tőkevilág számos tagja vesz részt a vállalat megalapításában, mely vállalat már a közeli megvalósulása stádiumába lépett. Oly vállalatot terveznek, mely több milliányi alaptőkéje révén a külföldi élelmiszerpiacokat nemzetközi gyorsvonati összeköttetések révén friss magyar élelmiszerekkel, mint aprójószág, tojás, zöldség, gyümölcs, vaj stb.-vel látja el. A mint Olaszországból nap-nap után friss élelmiszerek érkeznek Párisba és Berlinbe s ott kora hajnalban épp úgy eladásra kerülnek, mint Páris, Berlin környékének élelmi-

szerci, épp úgy Magyarországról is el akarják látni árugyorsvonati összeköttetések révén kivált a lipcei, berlini, brüsszeli és londoni árucarnokokat! A vállalat alapítói már érintkezésbe léptek a kereskedelmi miniszteriummal, mely elvben elfogadván a vállalat tervét, utasította az államvasutak igazgatóságát a részletes tárgyalások megindítására. Ezek annál fontosabbak, mert hogy a vállalat helyesen működhessék, az államvasutaknak is nagy költségbefektetést kell tennie, mivel 600—800 olyan új vaggont kell beszereznie, melyek télen fűthetők, nyáron pedig hűthetők. Ily vaggonjai az államvasutaknak eddig nem voltak. Az alakítandó élelmiszeri vállalatnak egyúttal az is célja, hogy a budapesti élelmiszerpiacot is olcsóbbá tegye. Ugyanis egy óriási élelmiszer-gyűjtőtelepet rendeznek itt be az ország különböző vidékeiről érkező áruk beraktározására és csoportosítására és e gyűjtőtelepről nemcsak a külföldet, hanem Budapestet is el lehet látni, úgy, hogy remélhető, hogy e révén a budapesti piacra is több élelmiszer-áru kerül s így az élelmiszer itt is olcsóbbá lesz. Mihelyt a tárgyalások az államvasutakkal és a miniszteriummal befejeződnek, — mi csak rövid idő kérdése — a vállalat megalakul és megkezdí működését. — Nehány évvel ezelőtt éppen lapunk szerkesztője volt az, ki egy ilyen életrevaló, hasznos vállalat létesítését ajánlotta. Elmondotta az „Arménia“ ezen rovatában azt, hogy Manchesterből Ohánesz Ándreászián nevű milliomos örménytől felszólítást kapott arra, hogy hívjon életre egy ilyen társaságot, melytől a manchesteri örmény akár itt a hazában veszi át kiküldött, megbízott emberei által kész-pénz fizetés mellett szabott árban az árucikkeket (marha, disznó, juh, állati bőr, méz, viasz, zsir, gabona, majorság...), vagy szállítsa maga a társaság árucikkeit Angolországba (Fiuméig szárazon vasutal, Fiumétól pedig Londonig tengeren, vizen) és ott adja át azokat. Miután az örmény minden héten küldött volna árjegyzéket, a társaság biztosan tudta volna azt, hogy árucikkeiben mennyi a nyereség (pl. Manchesterben négy tojást átvett volna 60 krajczárért). Azonban akkor ez a hasznos ajánlat kikerülte az érdeklődők figyelmét és a dolog annyiban maradt. A szóban levő vállalat a mi ajánlatunknak ad életet, de csak — részben...

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

A manchesteri egyetem. A Manchester városában levő angol egyetem elhatározta, hogy ezután kereskedelmi kart is állít fel; azért felhívást intézett a város lakosságához, melyben ezt arra kéri, hogy 10 évi kötelezettséggel adjon a lakosság évenként 1500 aranyot az egyetemnek. A mondott városban lakó néhány (6?) örmény család kötelezte is magát, hogy évenként szívesen ad 100—100 aranyat (2000 koronát), ha a nevezett szükséges kar feláll...

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ-TULAJDONOS: SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁRT, TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.
